

CZU: 130.2:316.42

RAPORTURIL GLOBAL-LOCAL, MULTICULTURALISM-NAȚIONALISM: REALITĂȚI „CONFUZE” ALE CONTEMPORANEITĂȚII

Dumitru DODUL

Universitatea de Stat din Moldova

Procesul globalizării este unul complex, dinamic și contradictoriu. Unul dintre aspectele-cheie ale acestuia ține de implicarea sincronică a unității și diversității. Astfel, abordarea globalizării presupune investigația inseparabilă a raportului global – local, atât la nivelulul fiecărei națiuni în parte, cât și la nivel internațional.

Constituirea națiunilor, ca entități comunitare, pretinzând a avea personalitate politică, este indisolubil legată de apariția și afirmarea ideologiei naționalismului, legată, la rândul său, de conceptul statului național.

O altă ideologie, a multiculturalismului, pornește de la experiența că există grupuri bine definite din punct de vedere etnic, care doresc să-și păstreze specificul, respectiv diferența, considerând că recunoașterea și respectarea diversității nu este incompatibilă cu unitatea politică a unei țări.

Cuvinte-cheie: globalizare, localizare, identitate, naționalism, multiculturalism.

THE CORRELATION BETWEEN GLOBAL-LOCAL, MULTICULTURALISM-NATIONALISM: “CONFUSED” REALITIES OF PRESENT TIME

The process of globalization, which is a complex one, including the fact that it both counts on unity and diversity - the approach implies implicitly the global – local correlation, both at the level of each nation and at international level.

The formation of nations, as community entities claiming to have a political personality, is indissolubly linked to the emergence and affirmation of the ideology of nationalism - linked to the concept of the national state.

Another ideology, the multiculturalism, starts from the experience that there are ethnically defined groups that want to preserve their specifics and differences, considering that recognition, or even respect for diversity, is not incompatible with the political unity of a country, on the contrary, it can be integrated into it.

Keywords: globalization, localization, identity, nationalism, multiculturalism.

Introducere

Deschiderea și toleranța față de Celălalt reprezintă fundamente esențiale pentru dezvoltarea societății la etapa actuală, sunt imperative ale lumii noastre care este una hiperdinamică și mobilă – o lume globală, indiferent de faptul dacă acceptăm sau nu această realitate. Dezbaterile asupra globalizării generează numeroase controverse, în special prin ignorarea polarizării lumii de astăzi. Există susținători, care văd rezultate marcante, dar și opozanți, acei care taxează efectele negative, neajunsurile și costurile exacerbante ale acestui fenomen, atât pe plan economic, dar în special dintr-o perspectivă a omogenității culturale, a aculturației și a utilizării instrumentelor susceptibile să facă și mai mare diferența dintre diferiți actori implicați în acest proces.

În cadrul procesului de globalizare între cei puternici și cei slabi există o relație evidentă de subordonare și dependență în favoarea statelor dezvoltate, care fac regulile jocului economic mondial. Beneficiile globalizării nu sunt și nu vor fi globale. Cele mai importante aparțin statelor și grupurilor care au acces la resurse și tehnologii. Companiile care au obținut dimensiuni internaționale devin din ce în ce mai numeroase, iar cele care operează la scară planetară își diversifică nu doar obiectul de activitate și zonele de acțiune, ci și regiunile de proveniență.

Un exemplu relevant în acest sens este noul capitalism global, care prin oferirea modelelor politice și economice, constituționale și instituționale, pe fondalul „formelor fără fond”, a produs degradare economică, demografică, intelectuală și spirituală în multe state, inclusiv din spațiile unde au guvernat regimuri totalitare.

Astfel, noul capitalism global, care este prin excelență financiar, va izola practic centrul de periferie și o mare parte a omenirii va deveni treptat, dar, cu siguranță, inutilă.

Pe acest fondal se întvede revindecarea colonialismului, care este succesul ideologiei capitalismului global într-o lume „fără ideologii”, unde treptat se afirmă vasalizarea neocolonială. Globalizarea pieței și colonialismul corporativ nu pot fi acceptabile, tot așa cum și încercările anterioare de a globaliza cultura și de a se reveni la colonialismul politic. Marile puteri economice exercită o influență majoră în instituțiile globalizate și promovează eliminarea tuturor granițelor economice între națiuni.

Hotarele naturale sunt necesare pentru a asigura integritatea ecologică, cele culturale – pentru a asigura responsabilitatea socială, iar cele economice – pentru a asigura viabilitatea economică pe termen lung.

Raportul global – local

Fragmentarea politică și globalizarea economică, modificarea granițelor, desacralizarea spațiului și guvernarea prin intermediul tehnologiilor sunt caracteristici atribuite de Zygmunt Bauman globalizării [1].

Marshall McLuhan a lansat la sfârșitul anilor '60 celebra sintagmă „*sat global*”. Cercetătorul canadian constata că era electronică nu este altceva decât o revenire la un nou tribalism, la o recolectivizare a spațiului privat. Aceleași emisiuni televizate și radiofonice, aceleași șlagăre muzicale și programe de știri sunt recepționate concomitent de milioane de oameni, formând astfel *satul global* [2].

Situație asemănătoare cu cea descrisă de Orwell în romanul „1984”, unde în fiecare locuință este câte un televizor, care se poate transforma și într-un receptor, înregistrând tot ce se întâmplă în jur, fără ca cei de față să știe, este o societate în care cetățenii sunt privați de drepturile lor.

Participarea la procesul de globalizare reprezintă un cumul de atitudini și comportamente care au drept cauză nu doar aspectele externe, standardizate de cele mai multe ori de un set de norme internaționale, în modul în care ne raportăm la ideea de globalizare economică, politică, dar în special la cea culturală. Integrarea noastră în marea „*comună*” globală este un proces ce implică atitudini și comportamente, moduri de a gândi și de a acționa, de a crea stiluri de viață ale comunităților și ale fiecărui individ luat în parte.

Globalizarea, alături de procesul corelativ de *localizare*, nu reprezintă antinomii, ci mai curând un binom explicativ al dinamicii sociale, al disoluțiilor și reconfigurărilor contemporaneității. În acest sens, opoziția local – global este o ficțiune, fiecare termen este o condiție a celuilalt, relațiile globale fără aspectele locale sunt de neconceput, ele fiind doar aparent contradictorii; acestea sunt două fațete ale aceluiași proces. Introdusă de Rolan Robertson în 1992, noțiunea de *glocalizare* este una care implică mai multe sensuri și este valorificată de cercetătorii preocupați de procesele globale. În lucrarea *Globalizarea, nenumele nimicului*, Tiberiu Brailean relevă noțiunea de *glocalizare* sub două aspecte: pe de o parte – ca proces tehnico-economic ce anonimează actorii și mecanizează comportamentele; pe de altă parte – ca proces de intercomunicare, simbioză de superioară sinteză. Cercetătorul român constată că „privirea nu trebuie să ne rămână ațintită către un centru virtual, ci, în egală măsură, către evenimentele și fenomenele locale, către ființele reale, mai mult sau mai puțin dezrădăcinate” [3, p.154]. Cu referire la problema timpului și spațiului, Brailean menționa că la etapa actuală „are loc o răsturnare radicală, fractală, a raportului spațiu – timp. Simțim cu toții că aparținem aceleiași entități. Ce este global este și local și viceversa, astfel termenul de *glocalizare* mi se pare tot mai potrivit” [4, p.175]. Este o prezentare a proceselor de deschidere și de izolare, de solidaritate și fragmentare în lumea globală.

Una dintre cele mai cunoscute teorii cu referire la viitorul societății după sfârșitul Războiului Rece, elaborată de politologul american Huntington, juxtapune două idei, care implică perspectiva raportului global – local. Conform primei, Occidentul are dominanță aproape totală peste alte civilizații (*global*), în timp ce are interese cu fiecare dintre ele. Huntington observă că Occidentul are puterea de a afecta economia, politica și siguranța fiecărei civilizații sau regiuni. A doua sa idee este susținută de balanța schimbului de putere cu Occidentul. Acesta decade din influența pe care o deține, iar civilizațiile asiatice (sinică, niponă, budistă și islamică) își extind puterile politice, militare și economice. În această ordine, indigenizarea și renașterea religiei – fenomene globale – se fac evidente în afirmarea culturală (*local*) ca ripostă la provocările Occidentului, care vin din partea lumii islamice și sinice.

Astfel, globalizarea poate legitima la nivel local revindicarea identităților culturale, religioase, care pot/ vor riposta împotriva omogenizării culturale, pătrunderii pe piața internă a unor produse (inclusiv culturale) străine, în vederea menținerii și valorificării patrimoniului național [5].

Există o serie de elemente care ar putea fi considerate dificil de gestionat și care necesită o atenție sporită din partea instituțiilor cu responsabilități în domeniu. Procesele civilizaționale au depășit hotarele statului națiune; astfel, acesta își pierde capacitatea de a le gestiona de unul singur pentru propriii lui cetățeni.

Fără limite, lumea tinde spre entropie – spre o lume fără formă, fără structură, fără ordine și fără viață. Este iremediabil rezultatul a ceea ce încercăm să realizăm, să implementăm fără a ține cont de specificul cultural, național, politic și geografic. Este perfect să avem drept exemplu cultura europeană care se caracterizează prin individualism, interes pentru cunoaștere, prezența pluralității de idei, prin flexibilitate, pragmatism, raționalism și prin capacitatea de a coordona eforturile intelectuale, de a se preocupa de creație, învățământ și

cercetare etc. Însă, atrași de un model civilizațional perfect, la modul ideal, este necesar să-l transformăm în unul operațional în realitate, doar că în proces putem ușor cădea în capcanele unei preluări mecanice, copiind fără să pătrundem în esență; nu o singură dată mimetismul face ca intențiile nobile să eșueze. Titu Maiorescu constata un astfel de fenomen la sfârșitul secolului al XIX-lea. „Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinse acea mișcare extraordinară spre fântânile științei din Franța și Germania, care până astăzi a mers tot crescând și care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din nenorocire, numai lustrul de afară! Că nepregătiți precum erau și sunt tinerii noștri, uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei se pătrunseră numai de efecte, dar nu pătrunseră până la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizației, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adânci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar fi putut exista” [6, p.130].

Astfel, Maiorescu reliefa premisa conform căreia în straturile culturii române se poate identifica viciul „neadevărului”, al imitației, al superficialității, în urma unui elan al occidentalizării.

Situație similară cu cea ce se petrece și astăzi cu mulți dintre acei care se întorc „școliți” din Occident și se întreabă de ce nu s-a schimbat nimic, fără să înțeleagă că copierea instituțiilor unei civilizații avansate nu va rezolva problemele unei societăți cu un alt model cultural, la care se vor ajustate, posibil, tiparele existente în diferite state democratice. Constatăm în acest sens că modernizarea țărilor occidentale a fost un proces istoric îndelungat, de construcție instituțională și de activitate în spațiul public, proces asumat de principalii actori ai societății, unde ideea bunăstării a fost imprimată în structurile sociale, culturale și instituționale de bază ale societății.

Pe fondalul proceselor civilizaționale dinamice și contradictorii lumea capătă o nouă formă și este momentul ca liderii politici/elitele (dacă există) să pună bazele pe care se va construi o nouă lume. Politicul este puterea publică reglată permanent prin dinamica raporturilor dintre interesele de grup și interesul general, în vederea gestionării binelui comun în condiții de conviețuire. În acest context, politicul este o rezultantă a ipostazelor umanului – caracterizare ce relevă natura mixtă, duală și, prin aceasta, complexă și paradoxală a politicului. În acest sens subliniem importanța discursului politic, care poate influența un proces politic. Discursul politic este orientat către un public; existența publicului face posibilă comparația discursului politic cu un spectacol de teatru. Prezentatorul își face apariția mai clar în discursul politic verbal, unde acesta îndeplinește funcția de moderator, el efectuează ritualurile de deschidere, evocă regulile, oferă cuvântul și poate interveni între deliberanți, poate lua atitudine în dependență de interes. Toate rezultatele pe care le obținem depind de pregătirea publicului, de specificul prezentării diferitor fapte semnificative din trecut. Se poate afirma cu certitudine că toate faptele umane au o importantă semnificație morală, deoarece influențează în mod direct viața socială în toate aspectele ei. Aceasta o dovedește procesul perpetuării evenimentelor istorice. La început de nou mileniu sunt ridicate impetuos probleme cu referire la studierea profundă și multi-laterală a trecutului unui stat, la manifestarea diferitor ideologii și a impactului pe care acestea le-au avut, dar în mod deosebit suntem interesați de impactul acestora în prezent.

În acest context, autorii *Manifestului pentru o revoluție postnațională în Europa*, fostul prim-ministru belgian (1999-2008) Guy Verhofstadt și Daniel Cohn-Bendit, figură simbolică a mișcărilor studentești de protest din Franța anulului 1968, constată că „Europa trebuie să termine ceea ce a început în decursul veacurilor trecute și să înfăptuiască mondializarea. O condiție *sine qua non* trebuie totuși îndeplinită: Europa trebuie să scape odată și pentru totdeauna de demonii naționalismului” [7, p.90].

Raportul naționalism – multiculturalism

Una dintre ideologiile care au marcat lumea modernă este cea a naționalismului. Ca fenomen istoric, naționalismul se dovedește a fi plural, confuz, ireductibil la anumite trăsături definitorii; naționalismul a produs mituri care au fost acceptate necritic. Constituirea națiunilor, ca entități comunitare pretinzând a avea personalitate politică, este indisolubil legată de apariția și afirmarea ideologiei naționalismului. Spre deosebire de alte ideologii, naționalismul a dovedit eficiență maximă în „clarificarea” unei vechi probleme – identitatea, element care i-a conferit legitimitate politică și audiență socială, în pofida ambiguităților evidente ale principiilor și practicilor discursive. Începând cu a doua jumătate a secolului douăzeci, termenul *naționalism* primește o conotație negativă, datorită memoriei încă vii a extremismului de dreapta și nu mai este un termen *politically correct*.

Esența națiunii în teoriile moderne este indisolubil legată de memoria colectivă (Renan), originea națiunii presupune onoare etnică, valori comune care formează demnitatea națională (Weber).

Ernest Gellner definește naționalismul drept un principiu politic care arată că unitatea politică și unitatea națională trebuie să fie congruente: „Pe planeta noastră este loc numai pentru un anumit număr de entități politice autonome sau independente. Orice calcul de bun simț arată că numărul națiunilor potențiale este, probabil, mult mai mare decât cel al posibilelor state viabile. Dacă acest argument ori calcul este corect, nu toate naționalismele pot fi satisfăcute și, oricum, nu în același timp. Satisfacerea unora atrage frustrarea altora. Apoi acest argument este substanțial întărit de faptul că majoritatea națiunilor potențiale din lume trăiesc, sau au trăit până de curând, nu în unități teritoriale compacte, ci în unele amestecate în cadrul unor sisteme complexe. Reiese că o unitate politică teritorială poate deveni etnic omogenă, în asemenea cazuri, numai dacă omoară, expulzează sau asimilează non-naționali. Împotrivirea acestora din urmă la asemenea proceduri ar putea îngreuna implementarea pașnică a principiului naționalist. Aceste definiții trebuie aplicate cu bun simț, precum mai toate definițiile. Principiul naționalist, așa cum l-am definit, nu este violat de prezența unui mic număr de rezidenți străini și nici de prezența ocazională a unui străin în familia domnitoare națională. Dar nu se poate spune cu precizie câți rezidenți străini sau membri străini ai clasei conducătoare trebuie să existe pentru ca principiul să fie efectiv violat” [8, p.11]. Parafrazându-l pe Hegel, Ernest Gellner menționa: „*Odinioară nimeni nu avea stat, apoi unii au avut și în cele din urmă l-au dobândit toți*”. Forma pe care el o poate lua rămâne, desigur, încă variabilă. Există tradiții ale gândirii sociale – anarhismul, marxismul – care susțin că până și (sau mai ales) ordinea industrială se poate dispensa de stat, cel puțin în condiții favorabile sau care urmează să se realizeze la timpul convenit. Motivele care aruncă un dubiu asupra acestui lucru sunt evidente și puternice: societățile industriale sunt enorm de largi și, pentru atingerea standardului de viață cu care ele s-au obișnuit, ori cu care își doresc cu ardoare să se obișnuiască, depind de o incredibil de complicată diviziune generală a muncii și de cooperare [9, p.15].

Există analize ale naționalismului care implică accepțiunile culturale consacrate ale acestuia, un discurs cultural al identității, coduri culturale uniforme impuse comunității prin intermediul instituțiilor statului național cu un sistem de gândire marxist. Hobsbawm consideră națiunea o realitate a posteriori, aflată la intersecția politicului cu tehnologia și transformarea socială, punând sub semnul întrebării organicitatea istorică a națiunilor, considerându-le realități ale lumii industriale, fără a ține cont de esența creatoare a etnicului [10].

În studiul său despre identitatea națională Benedict Anderson constata că națiunile sunt „comunități imaginate”, nu neapărat imaginare, rezultate dintr-un îndelungat proces intelectual. Italia sau Germania moderne au fost și ele rezultatul unor răspunsuri la întrebări de tipul: ce ne mai face să stăm împreună? ce se întâmplă în imaginarul nostru colectiv? [11].

Un alt studiu care se referă la reprezentările cotidiene ale națiunii, ce construiesc un sentiment comun al apartenenței naționale în rândul oamenilor, aparține cercetătorului britanic Michael Billig, care lansa termenul de *naționalism banal*, în lucrarea cu același titlu (*Banal Nationalism*, 1995). Astăzi acesta este folosit în discuțiile academice privind formarea identității. Exemplele de naționalism banal, conform autorului, includ folosirea drapelurilor în contexte cotidiene, evenimente sportive, utilizarea noțiunilor: echipa noastră/ noi/aici etc. Naționalismul banal este adesea creat în școli. De asemenea, Billig folosește conceptul pentru a contesta pretențiile postmoderniste, conform cărora statul național este în declin, subliniind în special puterea naționalismului american: „Reagan a declarat deschis că America este o rază de lumină pentru alte națiuni” [12, p.42]. Un alt exemplu prezentat de Billig este acel al lui Tony Blair, care în timpul unui discurs la congresul partidului afirma următoarele: „Vreau să construiesc o națiune care ar fi mândră de ea însăși. Din nou, „societatea” și „națiunea” se reunesc, retorica prezentă aici era direcționată către un singur scop. Cuvintele, „Noi”, „noi, țara”, „Marea Britanie”, „poporul britanic”, „națiunea” erau scandate de mai multe ori; Partidul Laburist, a spus liderul, este din nou gata pentru a prezenta tot poporul britanic” [13, p.46-47].

O investigație complexă a fenomenului naționalismului o realizează Anthony D. Smith, care oferă un tablou mai amplu pentru diverse entități în diferite perioade, sintetizând următoarele componente specifice ale acestora: procesul de formare a statelor naționale; conștiința apartenenței la o națiune; existența unor simboluri ale națiunii; prezența ideologiilor naționaliste; diverse mișcări, cu caracter social și politic, care acționează în numele națiunii [14].

Conștientizarea pe scară largă a consecințelor diversității a avut drept rezultat apariția, începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea și care se conturează în anii 90 ai secolului trecut, a unui număr impunător de lucrări dedicate multiculturalismului.

Ca ideologie, multiculturalismul pornește de la experiența că există grupuri bine definite din punct de vedere etnic, care doresc să-și păstreze specificul, respectiv diferența, considerând că recunoașterea, ba chiar

respectarea diversității nu este incompatibilă cu unitatea politică a unei țări; dimpotrivă, ea poate fi integrată în aceasta, pe când naționalismul este legat de conceptul statului național, care se afirmă începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Multiculturalismul, ca teorie a drepturilor minorităților, se realizează ca ripostă unei ofensive mai largi împotriva unor caracteristici ale filosofiei politice liberale, ca neutralitatea statului sau dreptatea procedurală. Will Kymlicka relatează despre o primă victorie câștigată de susținătorii teoriilor multiculturaliste, aceea a impunerii drepturilor minoritare ca instrument teoretic valid și perfect justificabil în cadrul unei teorii revizuite a democrației liberale. Drepturile minorităților sunt legitime dacă sunt percepute ca „răspuns defensiv la crearea națiunii de către stat”, precizează autorul [15, p.10].

Multiculturalismul este propus ca ideologie de stat din anii '70 în Canada, din anii '80 în Australia, iar în ultimii ani are o influență și în alte țări asupra modului în care sunt redefiniți locuitorii acestora din punct de vedere politic și cultural. Kymlicka a evidențiat confuzia provocată deseori de termenul „multicultural” și propune distingerea a două forme de pluralism în cadrul statului-națiune: statele *multinaționale*, acele state care găzduiesc minorități istorice, pe care le numește „naționale”, și statele *polietnice*, acele care conțin comunități de imigranți mai recente ce nu au participat la construcția națiunii. Autorul susține că cele două caracteristici pot foarte bine coexista în cadrul aceleiași națiuni. O soluție ar fi adoptarea acestei terminologii ce distinge minorități etnice și minorități naționale. Însă, acceptarea acestei soluții este dificilă, din cauza conotației termenului de minoritate, care induce din start un raport de putere între grupurile în cauză. Termenul „multicultural” are avantajul, și din punct de vedere semantic rămâne neutru. Se întâmplă însă ca în dezbaterile asupra prezenței și coexistenței mai multor culturi în cadrul politic al unui stat termenul „multicultural” să fie asociat cu ceea ce a devenit multiculturalismul [16].

Joseph Raz, filosof și jurist, profesor la Universitatea din Oxford, la cea din Columbia și la Universitatea Ebraică din Ierusalim (HUJI), considera că multiculturalismul ia naștere datorită rupturii dintr-o societate relativ omogenă. Ruptura poate fi rezultatul unei cuceriri de teritoriu și al subjugării populației sale indigene sau al unor migrații pe scară largă, cum ar fi migrația africanilor în Marea Britanie sau a turcilor în Olanda. Câteodată ea apare și ca efect al unirii politice a popoarelor din țări vecine, diferite însă din punct de vedere cultural. În toate aceste cazuri culturile constituente sunt expuse la o presiune mare de a se schimba, ca urmare a interacțiunii lor cu celelalte grupuri. Este normal ca ele să se opună acestei presiuni. Nevoia rezistenței este simțită mai ales de comunitățile mici, aflate în situația de a coexista cu grupuri mult mai mari care domină arena publică [17, p.5].

Raz consideră că multiculturalismul schimbă șansele de supraviețuire ale culturilor pe care le sprijină – acesta fiind scopul său, dar recunoaște în același timp și faptul că politica poate servi doar la facilitarea acelor direcții de dezvoltare care sunt dorite de populație și nicidecum nu poate să impună cu forța unele activități culturale. În acest sens propune includerea unui șir de acțiuni: (1) Tinerii din toate grupurile culturale trebuie educați, dacă aceasta este voința părinților lor, în cultura lor proprie. În același timp, toți trebuie educați în spiritul cunoașterii și respectării istoriei și tradițiilor fiecărei culturi din țara lor. (2) Obiceiurile și practicile fiecărui grup trebuie recunoscute prin lege de către organele publice, precum și de către companiile private și organizațiile din serviciul public. (3) Ruperea legăturii dintre sărăcie, lipsa de educație și originea etnică este de importanță crucială. Atât timp cât unele grupuri vor fi reprezentate de o mulțime de muncitori săraci, slab educați, necalificați sau semicalificați, posibilitatea cultivării respectului pentru identitatea lor culturală sau a respectului de sine este serios periclitată. (4) Instituțiile culturale autonome, cum ar fi organizațiile caritative locale, bibliotecile, muzeele și grupurile artistice, ar trebui să beneficieze de un suport public generos. În competiția pentru resurse publice, mărirea grupului cultural este un factor determinant. Problema însă are două aspecte. În general, grupurile mai mari, cu membrii mai devotați, par a fi avantajate. Dar există și situația unui suport disproporționat acordat grupurilor mai mici, care nu sunt destul de puternice să treacă testul de viabilitate. Deoarece cheltuielile generale diferă, costul per capita al suportului acordat grupurilor mai mici va fi mai mare. (5) Spațiile publice (la fel și timpul de emisie la televiziune) ar trebui să satisfacă cerințele tuturor grupurilor culturale. Atunci când există o diferență de ordin estetic sau privind preferințele pentru culori, modele, arome, muzică, zgomot și viteză, unele spații publice pot fi divizate, așa cum se și întâmplă (fără o intervenție exterioară) în unele coabitări etnice, pe când alte spații publice vor fi comune [18, p.10].

O altă poziție vizând politica recunoașterii aparține filosofului italian Giovanni Sartori, care constata următoarele: „Multiculturaliștii sunt cei care fabrică /le fac vizibile și relevante culturile, pe care apoi le gestionează

în scopuri de segregare și/sau revoltă" [19, p.72]. Comunitatea pluralistă devine de multe ori confuză atunci când se întreprind acțiuni din perspectiva politicii recunoașterii, parte a politicii antidiscriminare din Statele Unite ale Americii. Există numeroase studii despre identitatea americanilor, însă în acest cadru de referință poziția lui Huntington este cât se poate de convingătoare: „Toate societățile se confruntă cu amenințări recurente la adresa existenței lor, care le pot nimici. Cu toate acestea, unele societăți sunt capabile să-și amâne sfârșitul, oprind și schimbând sensul proceselor de declin, înnoindu-și vitalitatea și identitatea. Cred că America poate face acest lucru și că americanii ar trebui să-și asume din nou cultura anglo-protestantă, tradițiile și valorile, care, timp de trei secole și jumătate, au fost îmbrățișate de americani, indiferent de rasă, etnie și religie, și care au constituit izvorul libertății, unității, puterii, prosperității și ascendentului lor moral ca forță a binelui în lume” [20, p.8]. Anume la tradițiile și valorile culturii anglo-protestante face referire politologul american, atunci când există pericol, și nu la ideologia corectitudinii politice.

Tot mai frecvent în ultimii ani se vociferează precum că multiculturalismul s-a dovedit a fi un eșec. SUA (după 11 septembrie), Australia, Marea Britanie, Germania, Olanda, Franța, Germania au anunțat/sau pronunțat la diferite niveluri despre eșecul multiculturalismului. În UE, partidele de dreapta, cu discurs național, populist, uneori radical tind să preia puterea, reafirmând o platformă patriotică și identitară – atâta timp cât discursul politic apară demnitatea și integritatea unei țări și a unui popor, nu poate să fie unul extremist. Este o stare determinată de „nihilismul și anarhia lumii actuale – concepte încă repulsive pentru omul obișnuit, amator de sens și de ordine cu orice preț, chiar cu cel al propriei libertăți. Și dacă lumea occidentală s-a așezat deja confortabil în postmodernitate și nu-și bate prea tare capul cu aceste probleme, în schimb pentru mulți dintre locuitorii altor lumi șansa de a opta între totalitarism și democrație poate să pară o opțiune între două rele. Așa se explică, poate, reînnoirea gândirii totalitare în țările din Estul Europei după euforia primelor momente de libertate, refugiarea multor oameni în intoleranță, fundamentalism religios, fanatism politic, naționalism etc.”. După cum relatează și Mircea Cărtărescu în *Postmodernismul românesc* [21, p.14].

În acest sens, discursul despre problema musulmanilor refugiați în Europa după Primăvara arabă este actual pentru sute de mii de oameni; conflagrațiile din Libia, Egipt și Siria le-au transformat viața în coșmar. Integrarea în statele europene a refugiaților, majoritatea musulmani, este o problema extrem de dificilă, care necesită implicații la nivelul cel mai înalt. O altă situație o constatăm în Europa de Sud-Est. După cum relatează jurnalistul Stoiko Petcov, în Bulgaria este una dintre cele mai mari comunități indigene islamice din Europa: 1 milion de musulmani care reprezintă aproape 13% din populația țării. Marea comunitate musulmană din Bulgaria este predominant moderată și tradițională. Este condusă de biroul muftiului șef din Bulgaria, care operează printr-un sistem al muftiilor regionali. Sunt aproximativ 1.050 de imami locali și hodjas (învățători) în aproximativ 1.300 de moschei.

Instituțiile musulmane la nivel național cuprind „Higher Islamic Institute” (Institutul Superior Islamic) din Sofia și trei școli primare musulmane recunoscute din orașele Șumen, Rusciuc și Momcilgrad. Aceste instituții sunt moderate și atât materialele educaționale, cât și persoanele care oferă pregătire sunt numite de autoritățile islamice din Turcia.

Legea din Bulgaria permite educația religioasă opțională în școlile publice și din acest motiv Islamul este o materie predată în aproximativ 40 de școli publice din Bulgaria. Când vorbim despre comunitatea musulmană din Bulgaria, trebuie să menționăm că termenul este mult prea general, deoarece comunitatea musulmană este extrem de fragmentată. Aici găsim o diversitate de grupuri bazate pe cele două atribute centrale: etnicitate și religie practică [22].

Astfel, sentimentele de izolare și de înstrăinare pot fi diminuate, iar sprijinul social se îmbunătățește, dacă reprezentanții diferitor etnii, confesii comunică cu majoritatea și nu sunt ignorați de instituțiile statului. În acest cadru individul își modelează identitatea pornind de la datul ontologic reprezentat de grila de lectură a realității, conferită de apartenența la o anumită arhetipologie culturală.

Concluzii

În rezultatul cercetării putem constata că alături de transformările socioeconomice, culturale, spirituale și demografice, provocările majore ale contemporaneității: terorismul și conflictele sociale, sărăcia și maladiile, reprezintă realități pentru o mare parte a lumii și, atunci când miza este mare, ordinea socială „nu poate fi lăsată pe seama guvernelor naționale”.

Globalizarea se reliefează ca o formulă nouă de organizare a lumii cu scopul de a rezolva alocarea resurselor într-un mod nonconflictual, la fel ca și problemele dezvoltării care nu și-au găsit rezolvarea în baza

altor principii. În acest context, se configurează o strategemă politică ce presupune constituirea unei societăți globale, cu respectarea intereselor locale și regionale, care să gestioneze lumea globală, vizând componentele sociale, economice și juridice, politice și culturale. Deși globalizarea prezintă numeroase riscuri, în același timp oferă o multitudine de beneficii și avantaje pentru cetățeni și pentru state.

Multiculturalismul înseamnă a trăi împreună în diversitate, a facilita integrarea minorităților etnice, a conferi un nou sens identității și coeziunii sociale.

Pentru a elimina suspiciunile, temerile și stereotipurile, este necesar să înceapă procesul de comunicare cu scopul de a schimba atitudinea față de celălalt și a celuiilalt față de noi. În acest sens, multiculturalismul presupune o societate deschisă care acceptă dialogul dintre diferiți actori implicați în construcția și funcționalitatea acesteia. Instituțiile statului, societatea civilă trebuie să invite reprezentanții grupurilor etnice la dezbateri pe marginea fundamentelor culturii politice, ale democrației, pentru stabilirea unui *statu-quo*, deoarece nu există și nu poate exista un consens pentru ideea unei identități culturale împărțită de toți cetățenii.

Referințe:

1. BAUMAN, Z. *Globalizarea și efectele ei sociale*. București: Antet, 2004.
2. MCLUHAN, M. *Galaxia Gutenberg: Geneza Omului Tipografic*. București: Editura Politică, 1975.
3. BRAILEAN, T. *Globalizarea, nenumele nimicului*. Iași: Institutul European, 2005.
4. Ibidem, p.175.
5. HUNTINGTON, S. *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. București: Antet, 1998.
6. MAIORESCU, T. *Critice*. Chișinău: Litera, 1998.
7. COHN-BENDIT, D, VERHOFSTADT, G. *Trezește-te Europa! Manifest pentru o revoluție postnațională în Europa*. București: Comunicare.ro, 2013.
8. GELLNER, E. *Națiuni și naționalism: noi perspective asupra trecutului*. București: Antet, 1994.
9. Ibidem, p.15.
10. HOBBSAWM, E.J. *Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent: program, mit, realitate*. Chișinău: ARC, 1997.
11. ANDERSON, B. *Comunități imaginate. Reflecții asupra originii și răspândirii naționalismului*. București: Integral, 2000.
12. БИЛЛИГ, М. *Повседневное напоминание о Родине*. Логос, 1 2007 (58) с.34-71 <http://www.ruthenia.ru/logos/number/58/03.pdf> [Accesat: 21.11.2018]
13. Ibidem, p.46-47.
14. SMITH, A. D. *Naționalism și Modernism. Un studiu critic al teoriilor recente cu privire la națiune și naționalism*. Chișinău: Epigraf, 2002.
15. KYMLICKA, W. *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*. Chișinău: ARC, 2005.
16. Ibidem.
17. RAZ, J. Multiculturalismul: o perspectivă liberală. În: *Altera*, 2000, nr.13. <http://altera.adatbank.transindex.ro/pdf/13/002.pdf> [Accesat: 11.11.2018]
18. Ibidem, p.10.
19. SARTORI, G. *Ce facem cu străinii? Pluralism vs Multiculturalism*. București: Humanitas, 2007.
20. HUNTINGTON, S.P. *Cine suntem? Provocările la adresa identității naționale americane*. București: Antet, 2005.
21. CĂRTĂRESCU, M. *Postmodernismul românesc*. București: Humanitas, 2010.
22. PETKOV, S. *Se poate vorbi despre reislamizarea Bulgariei?* <https://alfaomega.tv/intelegereavremurilor/islam/4202-se-poate-vorbi-despre-reislamizarea-bulgariei-de-stoyko-petkov-jurnalist-sofi#ixzz5Y4OUUxku> [Accesat: 11.10.2018]

Date despre autor:

Dumitru DODUL, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: doduld@mail.ru

Prezentat la 05.12.2018